

Мельник П.І., к.е.н., доцент
Горшунова І.В., к.е.н., доцент
Лисенко І.В., аспірант

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

НАПРЯМКИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ НА ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Досліджено теоретичні питання формування та використання фінансових ресурсів на виробничих підприємствах, розглянуті методи оцінки оборотних активів та визначені основні напрямки їх ефективного використання.

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкових відносин в Україні відбуваються істотні зміни в механізмі функціонування виробничих підприємств. У виробничому секторі економіки функціонує основна маса підприємств, управління діяльністю яких охоплює широкий спектр питань організаційного, економічного і фінансового характеру, якість вирішення яких багато в чому визначається станом фінансових ресурсів, та особливо оборотного капіталу. Наявність цього капіталу, достатність, міра завантаження в обороті, забезпеченість джерелами фінансування зумовлюють рівень ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості підприємств.

Раціональна й ефективна система управління оборотним капіталом є чинником поліпшення фінансового й організаційного стану підприємств, і це в свою чергу висуває необхідність корегування теоретико-методичних основ системи управління фінансовими ресурсами виробничого підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і роль оборотного капіталу, ефективність його формування та використання висвітлені у працях провідних українських економістів, таких як Бланк І.А., Волков І.М., Ізмайлова К.В., Балабанов Л.А., Лахтіонова Л. А., Поддєрьогін А.М. та ін. Різним аспектам управління оборотним капіталом присвячені праці таких зарубіжних учених-економістів, як Брігхем Е.Р., Ковальов В.В., Хорн В.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розробки цих вчених більш наближені до пострадянського простору та умов господарювання. Характерною особливістю наукових праць російських науковців є їх аналітична спрямованість, тобто приділення значної уваги методикам аналізу фінансового стану, фінансової діяльності підприємства. Українські дослідники приділяють велику увагу загальним питанням управління фінансовими ресурсами в Україні, а деякі з вчених займаються конкретними розробками управління окремих статей оборотних активів. Але сформоване теоретичне підґрунтя для досліджень потребує коригування та вдосконалення щодо сучасних умов господарювання виробничих підприємств. Крім того у напрямку управління оборотними активами, у вітчизняній літературі мала кількість практичних рекомендацій та моделей, які може застосовувати підприємство.

Тому метою наукової статті є: теоретичне обґрунтування методів оцінки оборотних активів, виявлення проблемних аспектів, пов'язаних з неефективним управлінням оборотними активами виробничого підприємства та визначення основних напрямків ефективного використання фінансових ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Відтворення (відновлення вартості) оборотного капіталу відбувається в процесі його кругообігу рис. 1.

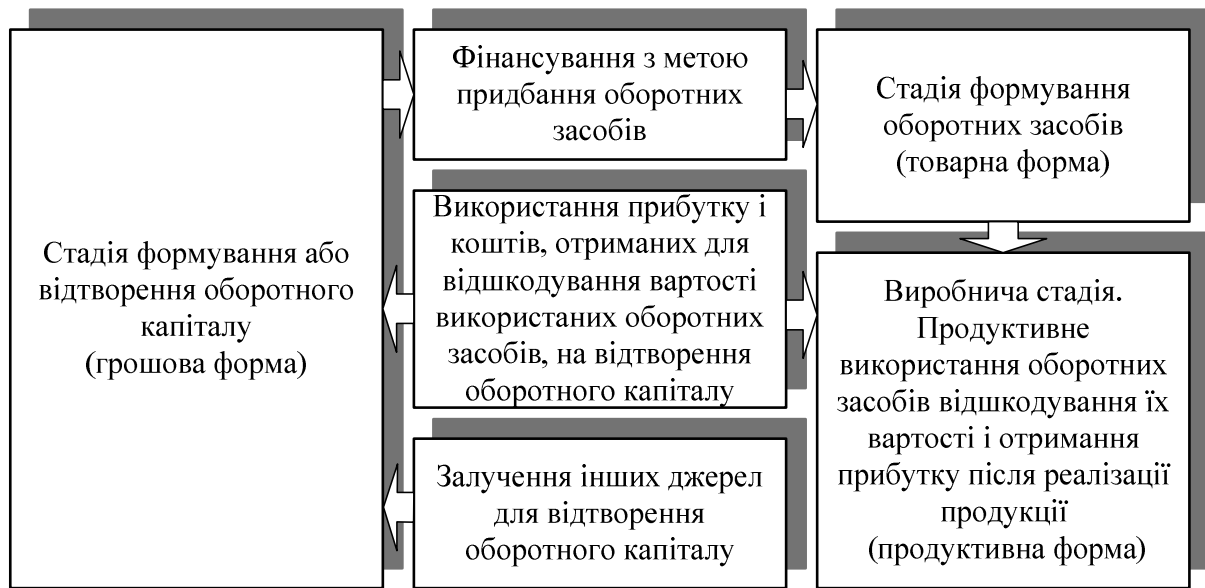

Рисунок 1 – Кругообіг оборотного капіталу

У порівнянні з основним капіталом, відтворення якого здійснюється поступово протягом тривалого часу (амортизаційного періоду, який складає ряд років), оборотний капітал відтворюється в кожному циклі виробництва і реалізації продукції. Цей цикл включає три стадії.

На першій стадії здійснюється формування оборотного капіталу (якщо виробництво тільки розпочинається), або відновлення його вартості (коли виробництво уже налагоджено). Це грошова форма капіталу. На другій стадії відбувається авансування цих коштів для формування оборотних засобів в натуральному вираженні. Це товарна форма оборотного капіталу. На третій (виробничій) стадії здійснюється продуктивне використання оборотних засобів, відшкодування їх вартості і отримання прибутку після реалізації виготовленої продукції. На цій стадії розпочинається також відтворення (відновлення) вартості оборотного капіталу. Частина прибутку і кошти отримані з метою відшкодування вартості використаних оборотних засобів, а також залучені кошти інших джерел використовуються для відтворення оборотного капіталу. Відновлений капітал у грошовій формі знову спрямовується на фінансування з метою придбання оборотних засобів і процес кругообігу повторюється.

Тривалість циклу кругообігу оборотного капіталу визначається строками виготовлення і реалізації продукції. В різних галузях народного господарства вона не однакова і може змінюватися в інтервалі від декількох тижнів, наприклад, в приладобудуванні, до 6 місяців і більше – у важкому машинобудуванні або суднобудуванні. Тривалість цього циклу залежить від таких факторів як кількість, ціна і умови постачання матеріальних і енергетичних ресурсів, технологія і організація виробництва в тій чи іншій галузі, умови реалізації продукції, способи використання коштів, отриманих для відшкодування вартості використаних оборотних засобів, прибутку, залучених коштів та ін. Відповідно складаються різні умови відтворення оборотного капіталу. У сучасному виробництві високоякісної конкурентоспроможної продукції скорочуються строки її виготовлення і реалізації. Такому підприємству швидше вдається придбати нові партії сировини і матеріалів, нові обсяги енергетичних

ресурсів, швидше залучити різні джерела інвестицій для формування оборотних засобів. Цикл відтворення скорочується. Навпаки, виготовлення застарілої продукції при низькому рівні технології і організації виробництва ускладнює її організацію і відшкодування вартості використаних оборотних засобів. Зменшується прибуток. Низький імідж такого підприємства викликає недовіру інвесторів до нього. Як наслідок, збільшується строк відтворення оборотного капіталу.

Для кожного підприємства важливе значення має збереження оборотного капіталу, раціональне розміщення його і ефективне використання. Наявність оборотних коштів у підприємствах є предметом особливої уваги державних контролюючих органів, банків, партнерів по бізнесу.

Необхідно, щоб фактична сума оборотного капіталу ($OK\phi$) відповідала його реальній потребі (OKn). Якщо ця умова забезпечується, у подальшому досліджується структура цього капіталу.

$$OK\phi = OKn, \quad (1)$$

В структурі оборотного капіталу створюється певне співвідношення між власним капіталом (включаючи кошти, прирівнювані до власних) і залученими коштами:

$$OK\phi = OK\epsilon + OK\zeta, \quad (2)$$

де $OK\phi$ – загальна сума фактичного оборотного капіталу;

$OK\epsilon$ – сума власного оборотного капіталу;

$OK\zeta$ – сума залученого оборотного капіталу.

Використовуючи показники балансу підприємства, суму власного оборотного капіталу можна визначити як різницю між загальною сумою коштів розділу I – «Власний капітал» пасиву балансу з додаванням суми коштів «Довгострокові кредити банків» і загальною сумою коштів розділу I – «Необоротні активи» активи балансу. Відповідно сума залученого оборотного капіталу визначається як різниця між загальною сумою коштів розділу II – «Оборотні активи», зменшеного на суму грошових коштів в цьому розділі, і загальною сумою коштів розділу IV – «Поточні зобов'язання» пасиву балансу.

Співвідношення між власним і залученим оборотним капіталом безпосередньо впливає на загальні фінансові показники діяльності підприємства (обсяг продажу, прибуток та ін.): позитивно, якщо рентабельність виробництва вища норми процента, і негативно, коли ситуація зворотна – рентабельність виробництва нижча норми процента. Враховуючи цю закономірність, кожне підприємство визначає найбільш прийнятний для нього розмір залученого оборотного капіталу.

Розміщення оборотного капіталу в ті чи інші активи впливає на рівень їх ліквідності, ризик вкладення і ефективність використання.

Досвід господарської діяльності свідчить, що найбільш ліквідними і найменш ризикованими є грошові кошти (в касі, на поточних і валютних рахунках банків) і короткострокові фінансові вкладення в цінні папери. Менш ліквідними і більш ризикованими є товари відвантажені і дебіторська заборгованість. До низьколіквідних коштів із значним ризиком відносяться кошти у виробничих запасах, готовій продукції на складі, кошти в незавершеному виробництві, у витратах майбутній періодів.

Оскільки певну суму оборотного капіталу необхідно вкладати в кожний актив, щоб забезпечити безперебійний процес виробництва і реалізації продукції, питання раціонального розміщення цих коштів і визначення їх оптимальної структури,

необхідно вирішувати шляхом знаходження певного компромісу між ризиком зниження ліквідності і ризиком зменшення прибутку. А це можливо здійснювати лише за умови освоєння випуску високоякісної конкурентоспроможної продукції.

Досягнення оптимальної структури оборотних коштів передбачає визначення і оцінку суми і питомої ваги кожної складової виробничих запасів, незавершеного виробництва, витрат майбутніх періодів, готової продукції, товарів відвантажених та інших складових. Особливо це стосується тих складових частин оборотних коштів, розмір яких нормується. Основна увага приділяється виробничим запасам і запасам готової продукції, питома вага яких найбільша (60% і більше).

Якщо фактична сума оборотних коштів менша реальної потреби, підприємство попадає в складне фінансове становище. Невелика нестача (15-20 %) ускладнює формування оборотних засобів і поточних розрахунків, а значна нестача (більше 30 %) може призвести до зупинки виробництва. Причинами нестачі оборотних коштів можуть бути як внутрішні чинники (невиконання виробничих планів, низька якість продукції, незадовільна робота маркетингової служби, нецільове використання оборотних коштів та ін.), так і зовнішні обставини (висока заборгованість покупців, високий рівень інфляції, стихійне лихо та ін.).

Надлишок оборотних коштів може утворюватись при перевиконанні планів випуску продукції і отриманні значно більшого прибутку, затримці обов'язкових платежів, отриманні благодійних внесків і матеріальних цінностей та ін.

Порівнюючи фактичну наявність оборотних коштів з їх реальною потребою на даний час, можна визначити і оцінити зміну їх величини як у загальній сумі, так і за окремими складовими частинами.

Для оцінки ефективності використання оборотного капіталу застосовується такі показники:

1. Термін обороту всіх оборотних коштів і окремих складових частин (виробничих запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів);
2. Коефіцієнт оборотності (кількість оборотів оборотних коштів за період що аналізується);
3. Коефіцієнт завантаження (кількість оборотних коштів, авансованих в 1 грн. реалізованої продукції);
4. Рентабельність оборотних коштів.

Термін обороту оборотних коштів обчислюється за формулою:

$$O = \frac{OK \cdot T}{PP}, \quad (3)$$

де O – термін обороту оборотних коштів, днів;

OK – середня вартість оборотних коштів, грн.;

T – тривалість періоду, за який обчислюється термін обороту коштів, днів;

PP – обсяг реалізованої продукції, грн.

Якщо в наведеній вище формулі в чисельнику замість загальної суми оборотних коштів підставити значення тієї чи іншої складової частини цих коштів (виробничих запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів) отримаємо відповідний показник оборотності кожної складової частини. Аналогічно визначається оборотність кредиторської заборгованості.

Наступний показник – коефіцієнт оборотності або кількість оборотів оборотних коштів за аналізуючий період визначається за формулою:

$$K_o = \frac{PP}{OK} \quad (4)$$

Зростання цього показника свідчить про краще використання оборотних коштів. Коефіцієнт завантаження показує кількість оборотних коштів, авансованих в 1 грн. реалізованої продукції. Для його обчислення використовується формула:

$$K_z = \frac{OK}{PP} \quad (5)$$

Чим менше значення цього показника, тим краще використовуються оборотні кошти.

Рентабельність оборотних коштів обчислюється за формулою:

$$P_{OK} = \frac{П}{OK} \cdot 100\% , \quad (6)$$

де P_{OK} – рентабельність оборотних коштів, %;

$П$ – прибуток від реалізації продукції, грн.

Вища рентабельність оборотних коштів свідчить про краще їх використання.

Поліпшення використання оборотних коштів вивільняє їх частину, яку можна використати на фінансування додаткової потреби в цих коштах або на інші цілі.

Чим краще використовуються оборотні кошти, тим вищі кінцеві результати роботи підприємства.

Висновки і пропозиції. Таким чином, аналіз теорії і практики раціонального використання оборотних коштів на виробничих підприємствах дозволив визначити способи підвищення ефективності використання оборотного капіталу, основними серед яких слід вважати:

1. Поліпшення формування оборотних коштів;
2. Доведення окремих норм оборотних коштів і завдань по раціональному використанню оборотних коштів до структурних підрозділів підприємства;
3. Раціональне розміщення оборотних коштів;
4. Скорочення виробничих запасів готової продукції за рахунок своєчасної реалізації надлишкових і непотрібних товарно-матеріальних цінностей;
5. Зменшення розміру і скорочення терміну оборотності дебіторської заборгованості;
6. Дотримання оптимальних термінів оборотності кредиторської заборгованості;
7. Наведення порядку в поставках і розрахунках;
8. Впровадження в виробництво сучасних технологій і сучасного обладнання для скорочення витрат матеріалів і енергоносіїв;
9. Посилення контролю з боку фінансової служби і бухгалтерії за всіма контрактами і замовленнями на поставки товарно-матеріальних цінностей, проведення щомісячного аналізу виробничих запасів;
10. Посилення контролю з боку маркетингової і комерційної служби всіх контрактів і замовлень на виготовлення і відвантаження готової продукції, проведення щомісячного аналізу запасів готової продукції на складі;

11. Матеріальне і моральне стимулювання працівників структурних підрозділів за дотримання норм оборотних коштів, економію матеріалів і енергоносіїв;

12. Впровадження санкцій за нецільове використання оборотних коштів, надмірні витрати матеріалів і енергоносіїв.

Чим більше будуть застосовувати ці та інші заходи для поліпшення використання оборотного капіталу, тим меншою буде потреба в ньому і вища ефективність виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
2. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. – К.: Ника-Центр, Эльга, 1999. – 493 с.
3. Ковалев В. В. Финансовый анализ. Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. — М.: Финансы и статистика, 2000. – 364 с.
4. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: Навч. Посібник.– 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. - 485 с.
5. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 392 с.
6. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2003. – 278 с.
7. Салига С.Я., Даций Н.В., Несторенко Н.В., Салила К.С. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 695 с.
8. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посіб. – К.: Вид-во КНЕУ, 2003. – 412 с.
9. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. Кол. І наук. Ред. Проф. А.М. Поддєрьогін 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460с.
10. Фінансова діяльність підприємств: Підручник/ О. М. Бандурка та ін. – К.: Либідь, 2002. – 479 с.
11. Шеремет А. Д., Сайфулін Р. С., Негашев Е. В. Методика фінансового аналізу. – 3-є изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 208 с.
12. Потійко Ю.А. Формування оптимального розміщення оборотних активів суб'єктів господарювання // Фінанси України . - 2001. - №7. - С.80-88.